

Зростання ролі регіонів і регіонального управління у майбутньому повинно ґрунтуватися на чіткому розподілі як по вертикалі, так і по горизонталі не лише повноважень, а й фінансів, більшому залученню до співпраці громадськості та цивілізованого бізнесу.

1. Борденюк В. *Поняття регіону в контексті державної регіональної політики: конституційно-правовий аспект*. Зб. наук. пр. / За заг. ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – Вип.1. – С.337-347.

2. *Конституційне право України*. – К.: Наукова думка, 1999. – С.610.

3. *Про Концепцію державної регіональної політики: Указ Президента України від 25.05.2001 р. №341 // Урядовий кур'єр*. – 2001. – 28 травня. – №98. – С.2.

4. Романюк С.А. *Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: Моногр.* – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 112с.

5. Чиркин В.Е. *Основы сравнительного государственного права*. – М.: Издательский дом "Артикул", 1997. – С.133-134.

Ю.Тополь,
доцент кафедри
конституційного,
адміністративного
та фінансового права,
кандидат історичних наук

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Радикальні перетворення, які переживає українське суспільство на шляхах побудови демократичної, суверенної, соціальної, правової держави, дадуть бажаний результат тільки при умові глибокого наукового обґрунтування цих процесів з боку сучасного суспільствознавства і, перш за все, юридичної науки. Разом з тим цінність і значимість досягнень юридичної науки залежать від її методологічного оснащення.

Аналіз проблем методології сучасної юридичної науки потребує ясності і чіткості в розумінні змісту самої категорії “методологія юридичної науки”. Юридична наука при спільності принципового підходу до даного поняття в деталях, що утворюють живу тканину даної категорії, не вільна від різночитань. Так, в навчальному посібнику “Загальна теорія держави і права” під редакцією академіка В.В.Копейчикова стверджується, що “під методологією розуміють: сукупність певних теоретичних принципів, логічних прийомів і конкретних способів дослідження предмету науки; вказують, що це наука про методи; розуміють її як систему певних теорій, принципів, законів і категорій, які відображають процес пізнання”¹.

Приймаючи до уваги цю позицію та з урахуванням сучасного рівня розробки даного питання, можна сказати, що методологія юридичної науки – це:

¹ Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник / За заг. ред. акад. А.П.Н України д.ю.н., проф. В.В.Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – С.7.

- система підходів, принципів, способів (методів) наукового дослідження;
- теорія про їхнє використання при вивченні державно-правової дійсності.²

Друга грань загального підходу до тлумачення поняття “методологія юридичної науки” заслуговує на особливу увагу, оскільки будь-який найдосконаліший, або просто такий, що має право на існування поруч з іншими, метод наукового дослідження може бути дискредитований, якщо відсутня теорія його використання. Приклад тому – невміле, грубе, вульгарно-однобічне використання методу діалектичного матеріалізму у недалекому минулому.

Методологія юридичної науки – це не тільки увесь її інструментарій у вигляді тих чи інших підходів, способів, методів або принципів, але й теорія про їхнє використання. Тільки при такому підході методологія юридичної науки здатна виконувати функцію пізнання її предмету.

Зауважимо також, що поняття “методологія юридичної науки” не обмежується тільки методологією пізнання державно-правової дійсності, оскільки складовими елементами цієї дійсності є правотворчість та правозастосування.

Разом з тим саме поняття “методологія юридичної науки” необхідно диференціювати на поняття: загально-правові методологічні проблеми і методологічні проблеми окремих юридичних наук.

З утворенням незалежної української держави, усуненням безмежного панування в наукових дослідженнях єдиної можливої комуністичної ідеології виникли сприятливі умови для поглибленої наукової розробки проблем методології юридичної науки. Це стосується перш за все критичного переосмислення заідеологізованих, однофакторних основ права, подолання всього того, що можна назвати ідеологічним монізмом та економічним детермінізмом.

На необхідність виключити “заангажованість” на методологічну однобічність як спадщину минулих років панування абсолютної ідеологічної монополії марксизму-ленінізму зверталась увага на міжнародній науково-теоретичній конференції “Проблеми методології сучасного правознавства”, що проходила в жовтні 1996 р. в Києві. Учасники конференції були одностайні у думці про те, що “методологічний інструментарій сучасної юридичної науки повинен включати досягнення різних філософсько-правових систем: школи парламентської поведінки, школи судової поведінки (біхевіаристський напрямок), нормативістської теорії, школи конституційних цінностей (філософський напрямок), соціологічної школи, психологічної школи, позитивізму, екзистенціалізму”³.

Державно-правова дійсність вивчається не тільки правознавцями. Лише об’єднаними зусиллями юристів, філософів, економістів, соціологів, психологів можна різнопланово і аргументовано досліджувати проблему, проаналізувати як загальноправові методологічні проблеми, так і методологічні проблеми окремих юридичних наук. Як вірно підмітив російський вчений А.Б.Венгеров, “юридична наука тісно пов’язана з науками суспільними і зв’язок цей головним чином проходить саме в методологічній сфері наукового пізнання”⁴. Тому використання методів інших суспільних наук не просто можливе, але й об’єктивно необхідне. Використання соціологічного, порівняльного, формально-логічного та інших методів суттєво збагачує методологію юридичної науки.

Серед проблем методології сучасної юридичної науки на особливу увагу заслуговує питання про загальний концептуальний підхід до розуміння і дослідження державно-правової дійсності.

² Див.: Теория государства и права: Учебник / Под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. – М.: Юристъ, 1998. – С. 11.

³ Тацій В., Тодика Ю. Методологічні питання розвитку конституційного процесу // Право України. – 1996. – № 12. – С. 28.

⁴ Венгеров А. Б. Теория государства и права. – М.: Юристъ, 1998. – С. 21.

Методологія будь-якої науки не є чимось свавільним, надуманим, сконструйованим по волі вченого набором способів і прийомів вивчення. Методологія об'єктивно обумовлена природою явищ та процесів, що вивчаються, предметом дослідження, але впливає з загальноконцептуальних підходів, що детермінують процес пізнання. Саме концептуальна "оснастка" тієї чи іншої галузі наукового знання взагалі, соціального, зокрема, - визначають набір конкретних способів і прийомів наукової діяльності. Тільки при такому підході до проблем методології стає зрозумілим, чому, маючи перед собою один і той же предмет наукового аналізу – державно-правову дійсність, – радянське і західне правознавство використовувало різні методи її дослідження. Марксистсько-ленінська концепція суспільного розвитку, виникнення і функціонування держави і права обумовлювала економіко-матеріалістичний монізм в підході до цих явищ суспільного життя, узводила в абсолют діалектико-матеріалістичний метод і фактично ігнорувала інші методи.

При аналізі сучасної державно-правової дійсності деколи не спрацьовують такі категорії, як базис, надбудова, класи, революція, соціалізм, комунізм. Ці поняття не завжди здатні забезпечити об'єктивність в пізнанні державно-правової дійсності сьогодення.

Однак тут повинна бути збережена та межа розумності і достатності, яка дозволяє не кидатися з однієї крайності в іншу. Така небезпека досить реальна, оскільки теоретико-правова наука не в перший раз, проходячи "чистилище" майже обвального загального прозріння її представників, виходить з нього з принципово новими, прямо-протилежними попереднім, теоріями. В такому явищі не було б нічого страшного, якби не одне "але". Після подібного "очищення" діалектичний метод взагалі залишається за бортом. Справа доходить до того, що методу матеріалістичної діалектики немає місця навіть серед другорозрядних, допоміжних методів.

Діалектичний метод не вичерпав себе. Сьогодні до нього знову звертаються вчені, оскільки цей метод дозволяє глибоко розглядати державно-правові процеси, оцінювати їх через призму сучасності. В наукових дослідженнях звертається увага на те, що "сутність діалектики – в її революційно-критичному характері. Діалектика не вмерла, вона в наші дні єдина в 3-х обличчях – позивача, відповідача і судді. Їх критичне жало безпощадне по відношенню і до самої себе"⁵.

Раніше діалектичний метод використовувався лише для класового протиставлення радянської і буржуазної теорії, і саме його використання не завжди було вдалим. Але це не дає нам підстави говорити про безперспективність самого методу взагалі. Цей метод потребує переосмислення з позицій загально-людських цінностей. Як відмічалось на міжнародній науково-теоретичній конференції "Проблеми методології сучасного правознавства", діалектичний метод дає можливість розглядати і вирішувати питання не тільки з вузько класових позицій (як це було раніше), а й виходячи з загальнолюдських цінностей і позицій. Тому мова повинна йти не про повну відмову від цього методу, а про його правильне розуміння і застосування"⁶.

Ще чекають свого дослідження такі категорії діалектики, як можливість та дійсність (при дослідженні, наприклад, вчення про суб'єктивну сторону правопорушення), форма і зміст (при дослідженні проблеми норми права, нормативно-правових актів), сутність і явище, частка і ціле і т.ін.

По-новому необхідно використати і такі закони діалектики, як єдність та боротьба протилежностей, перехід кількісних змін в якісні, заперечення заперечень, долаючи недоліки їхнього традиційного тлумачення.

В юридичній науці акцентувалась увага на боротьбі протилежностей, в той час як діалектикою передбачається і їхня єдність. Проголошувалося обов'язкове революційне

⁵ Бекарев А., Пак Г. Несколько слов в защиту диалектики // Общественные науки и современность. – 1996. - №1. – С.172.

⁶ Тацій В., Тодика Ю. Методологічні питання розвитку конституційного процесу // Право України. – 1996. - №12. – С.28

подолання протиріч, в той час як діалектика не відкидає і ролі еволюційних процесів. Перебільшувалося заперечення як таке, але недооцінювалося чи взагалі ігнорувалося положення про те, що діалектична єдність передбачає і спадкування, зв'язок нового зі старим, свого роду повтор на вищій стадії розвитку окремих рис нижчих стадій.

Нами вже відмічалось, що методологія юридичної науки, яка обумовлена природою явищ та процесів, що вивчаються, детермінована загальноконцептуальними, загальнотеоретичними підходами, що опосередковують процес пізнання.

В цьому контексті принципове питання, яке стосується юридичної науки, - відношення до марксистського вчення. Сьогодні воно піддається суворій критиці, нерідко бездоказовій. Стався різкий перехід від нестримного звеличення до абсолютного його заперечення. Але названі дві крайнощі – це вульгарно-догматичний підхід, здатний дискредитувати будь-яку ідею.

Марксизм, як одна з наукових гіпотез суспільного розвитку, має право на існування. Цей факт є загальноновизнаним серед західних вчених, вони використовували і використовують марксистські погляди в своїх дослідженнях. Так необхідно діяти і нам. Чимало марксистських постулатів на справі виявилися утопічними, помилковими, значна їх частина застаріла, деякі перетворилися у догму. Але є в марксизмі судження і висновки, що зберігають своє значення і для сьогодення. Тому відкидати їх з порогу або й сліпо сповідувати – також сама дурниця.⁷

Зазначимо, що перетворення марксизму в догму більш всього побоювалися його засновники і проти подібного перетворення вони рішуче застерігали.

Що в марксистській концепції найбільш сумнівне? Це вчення про базис і надбудову, яке занадто схематичне і прямолінійне. Воно не в змозі пояснити усю складність історичного процесу, зміну його етапів. Багато соціальних явищ тяжко віднести тільки до базису або тільки до надбудови, що робить подібний поділ достатньо умовним. Але у сукупності з іншими поясненнями суспільного розвитку марксизм може бути використаний.

Формаційна теорія правомірна як один з методів (концептуальних підходів) дослідження держави і права, поруч з яким існують і інші. Як справедливо зауважив один з видатних російських вчених в галузі суспільствознавства Г.Х.Шахназаров, “марксизм, без сумніву, одна з вершин суспільної думки, але зовсім не збірник істин, придатний на усі часи”⁸.

Вивчаючи державно-правові явища, необхідно і треба звертатися до творів класиків марксизму-ленінізму. Але в яких цілях? В цілях зіставляти їх з іншими поглядами для більш повного пізнання самого предмету. Юридична наука повинна спиратися на марксистське вчення, але не більш як на один з наріжних каменів загального будинку науки.

Ідея причинності, що перенесена марксизмом з природних наук на процес історичного розвитку, спрощує пояснення складних явищ суспільного життя. Один з відомих сучасних західних аналітиків Г.Д.Бергман вказує, що “сьогодні теорія причинності навіть в хімії і фізиці більш складна. В соціальних же науках більш доцільно говорити про взаємодію політики, економіки, права, релігії, мистецтва, ідеології без розподілу їх на причини та наслідки”⁹. Цим, на його думку, не заперечується, що деякі інтереси можуть бути важливіші інших. Істина полягає у тому, що економічні фактори більш вагомі в одні епохи, в одних регіонах світу, політичні – в других, релігійні – в третіх, правові – в четвертих і т. ін. і що вирішальне значення у всі часи і у всіх регіонах світу має спосіб взаємодії цих факторів, – вважає цей автор.

⁷ Див.: Общая теория права: Курс лекций / Под ред. В.К.Бабаева. – Нижний Новгород, 1993. – С.6.

⁸ Шахназаров Г. Двигаться все же необходимо. Несостоявшееся выступление на общем собрании РАН // Независимая газета. – 1994. – 11 мая.

⁹ Бергман Г.Д. Западная традиция права: эпоха формирования. – М.: МГУ, 1994. – С.511.

Ні одна з теорій не може претендувати на виключність, бути вірною для усіх часів і народів. Багатство вчень й світоглядів – підсумок духовного прогресу людства і воно має право використовувати все це надбання.

1. Бекарев А., Пак Г. *Несколько слов в защиту диалектики // Общественные науки и современность. – 1996. - №1. – С.172.*
2. Бергман Г.Д. *Западная традиция права: эпоха формирования. – М.: МГУ, 1994. – С.511.*
3. Венгеров А.Б. *Теория государства и права. – М.: Юристъ, 1998. – С.21.*
4. *Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник / За заг.ред.акад.АпрН України д.ю.н., проф.В.В.Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – С.7.*
5. *Общая теория права: Курс лекций / Под ред.В.К.Бабаева. – Нижний Новгород, 1993. – С.6.*
6. Тацій В., Тодика Ю. *Методологічні питання розвитку конституційного процесу // Право України. – 1996. - №12. – С.28.*
7. *Теория государства и права: Учебник / Под ред.В.М.Корельского, В.Д.Перевалова. – М.: Юристъ, 1998. – С.11.*
8. Шахназаров Г. *Двигаться все же необходимо. Несостоявшееся выступление на общем собрании РАН // Независимая газета. – 1994. – 11 мая.*

*О. Тернего,
доцент кафедры философии
та політології ХІУП,
кандидат філософських наук*

ПРОБЛЕМА ГАРМОНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Успільне буття впливає на суспільну свідомість не механічно, а через матеріальні і духовні потреби людей, які виникають у процесі їх практичної діяльності. Потреби людей виявляються в їх почуттях, усвідомлюються ними і породжують інтереси (особистісні, приватні, колективні, групові, класові, регіональні, загальнонаціональні, міжнаціональні та інші), тобто прагнення людей задовольнити свої різноманітні потреби. Саме інтересами люди визначають свою практичну діяльність. Соціальні дії і явища неможливо зрозуміти без пізнання інтересів людей. Таким чином, необхідно розглядати інтереси і потреби в їх діалектичному зв'язку. “Якщо потреба орієнтована перш за все на предмети її задоволення, то інтерес направлений на ці соціальні відносини, інститути, засоби, від яких залежить розподіл предметів, цінностей, благ, які забезпечують задоволення потреб. Інтереси особливо тісно пов'язані із розподільчими відносинами в суспільстві, якщо вони направлені або на зміну, або на закріплення існуючих розподільчих відносин”¹.

Суттю і метою соціальної політики в Україні є досягнення соціальної справедливості в суспільстві на основі взаємодії соціальних норм, які виконують регулятивні функції. Але ідея соціальної справедливості може бути реалізованою тільки тоді, коли буде створений ефективно діючий механізм реалізації (відносної гармонізації) різноманітних інтересів: особистісних, приватних, колективних, групових, класових, регіональних, міжрегіональних, загальнонаціональних і міжнаціональ-

¹ Здравомыслов А.Г. *Потребности. Интересы. Ценности. – М., 1986. – С.74-75.*